

regning« – bevidst valgte den vej, der sandsynligvis ville fjerne grunden under Madsen-Mygdal. Uenighed om forsvarsordningen blev anledning til den skelsættende afstemning og nyvalget. Nu fremhæver imidlertid Poul Jensen en anden mulighed: at den konservative folketingsgruppe ved at undlade at stemme for finansloven *ikke* tilsigtede et brud med regeringen, men fuldførte en finanspolitik (efter forbillede fra en finanslovsafstemning i marts 1925, som Christmas Møller under valgkampen i 1929 kunne henvise til), der – hvis den var lykkedes – ville have skaffet de konservative indflydelse på finanslovs-krisens afvikling og dermed muligvis på forsvarssagens skæbne. Eftertiden har anset Madsen-Mygdals beslutning den 22. marts om folketingsopløsning og nyvalg for en selvfølgelig og nødvendig konsekvens af finanslovens forkastelse, men Poul Jensen argumenterer i hovedsagen for den opfattelse, at den konservative folketingsgruppe optrådte »som aktør med en fælles politik«, selv om gruppens enkelte medlemmer iøvrigt kunne have forskellig opfattelse af fællesbeslutningens indhold og hensigt.

Litteraturhistorikeren Vilhelm Andersen holdt af at karakterisere digtere ved deres »livord« (Grundtvig »ånd«, Ingemann »sjæl«, etc.). Forfatterne til de 17 interessante afhandlinger anvender så ofte ordet »engageret«, at det må blive stående som et anerkendende fællesadjektiv til karakteristik af festskriftets kuld af historikere. De er virkelig gået stærkt op i arbejdet.

I oversigten over Povl Bagges forfatterskab kan man finde frem til »Studier over D. G. Monrads Statstanker« (disputats, 1936), J. N. Madvig-afhandlingen (1955) og de meget store udgiver-arbejder, men man konstaterer lidt overrasket, at halvdelen af de mange numre er artikler i Dansk Piografisk Leksikon, deraf langt de fleste om personer fra 1400- og 1500-tallet. Til Bagges mest værdifulde produktion hører de talrige anmeldelser i Historisk Tidsskrift gennem 40 år (heriblandt ikke få veloplagte oppositioner) samt en række nekrologer. Nu og da møder man Povl Bagge i dagspressedebat (nr. 62, 89 og 95), også dér som saglighedens ansvarsbevidste defensor. Centralt i hans forfatterskab står behandlingen af historien som videnskab og dens forhold til andre videnskaber.

Fridlev Skrubbeltrang

Hans Kuhn: Das alte Island. Düsseldorf-Köln, Eugen Diederichs Verlag, 1971. 287 s. 1 kort. DM 32.

Den højt fortjente professor i nordisk filologi ved Kiels universitet, Hans Kuhn, har udarbejdet en håndbog over islandske antikviteter til brug for dem der uden forkundskaber læser de islandske sagaer i samlingen Thule

som Dietrichs forlag har genudgivet. Allerede ved samlingens grundlæggelse for 50 år siden følte der behov for en oversigt over den nødvendige baggrundsviden, og den blev besørget af værkets redaktør, den tyske nordist Felix Niedner, under titlen *Islands Kultur zur Wikingerzeit*. Når man har fundet tiden inde for en ny bearbejdelse, skyldes det ifølge forordet at den islandske forskning i mellemtiden er nået til erkendelse af at det ikke er nok at kende den tid sagaerne foregår i, man må udvide synsfeltet til hele perioden frem til den endelige fiksering af alle de relevante skrifter, det vil sige til underkastelsen under Norge i 1262–64. – Tidsrammen viser en for emnet karakteristisk sammenblanding af politisk og litterær historie: adskillige af de såkaldte *Islændersagaer* må være forfattet efter fristatens undergang. – Den anden grund til at erstatte Niedners værk med et nyt angives at være at man ikke mere anser det sagaerne beretter som ren historie.

Når Hans Kuhn derefter fortæller om familie og samfundsforhold, om bosættelsen, hus- og gårdbygninger, om politiske og sociale institutioner, om etik, religion, sprog, kunst og litteratur, behandler han tiden fra ca. 900 til 1300 som en enhed, selv om han af og til markerer at et og andet forhold nok kun hører den senere del af perioden til. Specielt når det gælder religiøse forhold kommer man jo ikke uden om at skelne mellem hedenskabets og kristendommens epoke. Men når der, måske af hensyn til at fremstillingen skal være let tilgængelig, afstås fra dokumentation, og kilderne kun bruges tilfældigt som illustration, bliver udsagnetenes gyldighed usikker. Det er ikke nok at sige at *Landnamabok* er blevet til over en lang periode, når man derefter refererer dens fremstilling af bosættelsen på Island uden kommentar. Heller ikke at skrive et udmærket afsnit om sagaerne med tilslutning til moderne islandske forskeres opfattelse af dem som skrevne af mere eller mindre identificerbare forfattere i det 13. årh., hvis ikke det indsés at en række af de emner der her tages op kun kan belyses i fristatstidens sidste århundrede.

Problemet er om vi overhovedet har mulighed for at studere det Island som landnamsmændene og deres børn levede i. Da det har så store perspektiver for Nordens historie iøvrigt, ja for alle germaners, fordi man så ofte har henvist til islandske forhold når man beskæftigede sig med tilstanden før påvirkningen fra den romersk-kristne kultur satte ind, vil jeg tillade mig at gå ud over Kuhns bog og pege på nogle tendenser i den aktuelle forskning.

Den islandsk-fødte universitetslektor i Bergen Magnus Stefansson har i nogle forelæsninger, der senere skal publiceres,¹ stærkt fremhævet at den fulde konsekvens af erkendelsen af islændersagaens tilblivelsestid ikke er draget i samme grad som det er sket for kongesagaernes ved-

¹ Det følgende gengives med M. S.'s venlige samtykke (red.).

kommende. Og selv om der er gjort store fremskridt i forståelsen af Landnamabok, er dens værdi som kilde knap nok gjort op. Are Frodes Islendingabok er stort set endnu den uanfægtede autoritet til de første 250 år af Islands historie: man har diskuteret enkeltheder, men ikke anfægtet helhedsopfattelsen, at det gamle islandske samfund var båret af uafhængige høvdinges respekt for loven, de fælles beslutninger på altinget og for hverandres rettigheder. Det hænger ikke blot sammen med de store kildekritiske vanskeligheder, at der ikke findes skriftlige kilder ældre end Ares tid, men også med hvad man har kaldt »den islandske myte«: at uafhængigheden af fremmed magt, lighed mellem borgerne og den enkeltes forpligtelse over for fællesskabet ikke alene var idealer, men at det også blev praktiseret i sagatiden. Man underkender ikke de mørke sider, at der eksisterede trældom, at kvindernes retslige stilling var ringere end mændenes, og at det kun var en begrænset del af de frie mænd der kunne udnytte deres politiske rettigheder, men de anses for tidstræk, og fristatens aristokratiske karakter hidledes fra den påståede dominans blandt indvandrerne af høvdinge fra det norske vestland der ikke ville underkaste sig Harald Hårfagers enestyre. Selven erklæret marxistisk fortolkning af Islands historie, Einar Olgeirssons *Fra ættesamfund til klassestat* (norsk oversættelse 1969) opererer med fristatstiden som en guldalder: ættesamfundet uden tyranniske konger og undertrykte bønder fik så lang en levetid på Island takket være landnamsmændenes klogskab og retssans, medens det andetsteds hurtigt blev opløst i klasser af udbyttere og undertrykte. Først med underkastelsen under Norge holdt den feudale produktionsmåde sit indtog på Island.

I den meget fascinerende studie i nogle islændingesagaers livsbillede som den danske litteraturforsker Thomas Bredsdorff udsendte i 1971, *Kaos og kærlighed*, vises det at denne islandske myte også findes i sagaerne. Over for en idealtilstand i landets ældste historie sættes en kriseperiode hvor virkeligheden er ude af takt med idealet som det er nedlagt i love og konventioner, for så i nogle af de berømteste som Njals saga at tone over i et tredje studium, et fremtidigt lykkelige hvor freden opretholdes, ikke af love, men i kristen barmhjertighed mellem menneskene. Sagaerne udspilles altid i mellemfasen »mellem erindring og håb«. Når de er henlagt til trosskiftets tid, er det fordi to religioners brydning skabte den baggrund af usikkerhed om normerne som er deres atmosfære. Men det er det 13. årh.s fejdetid, Sturlungetiden, forfatterne hører hjemme i, det er den samtid der har udfordret dem: »Den islandske myte var svaret på et psykisk behov i deres selvforståelseskamp«. Det er Bredsdorffs særlige fortjeneste at have påvist et hidtil ganske upåagtet mønster i sagaerne: erotisk udfoldelse mod samfundets konventioner er begyndelsen til konflikter flere generationer frem i tiden: »Kærligheden er ikke bare en sag der angår to parter; den er et samfundsanliggende og hvor den

ikke kanaliseres ind i de rammer samfundet har fastlagt, er selve dets orden truet.« Her er, ved siden af præstationsdriften, det der skaber uroen blandt mennesker og forhindrer at den gamle idealtilstand da aftaler blev overholdt og slægten var øverste myndighed kan genoprettes før en ny højere autoritet, kristenkærligheden, har fået magten i menneskenes hjerter.

Det er det »livsbillede« Bredsdorffs fortolkning af sagaens samlede ud-sagn tegner, idet han vender sig mod den hidtidige stykkevis udnyttelse af teksterne. Jeg finder den overbevisende, undtagen hvor han forsøger at opstille sagaerne i tidsfølge alt efter hvor helstøbt dette mønster er blevet: før den klassiske fase falder de individuelle og de samfundsmæssige konflikter fra hinanden, efter den er samfundsordenen så etableret at konflikterne foregår i dens grænseområde mellem fredløse eller andre der står uden for det anerkendte samfund, for så tilsidst i det 14. årh. fornaldersager at træde helt uden for virkeligheden og behandle ridderens kamp med dragen i skoven! Det sidste stadium er velunderbygget, de andre forskelle kan vel bero forfatterens forskellige interesser og temperamenter?

Den islandske myte må tages med i betragtning når fristadstidens historie skal skrives. Men gør man det og gennemfører man den kildekritiske analyse af de mange berettende kilder, kan denne historie blive rigere end noget andet lands i højmiddelalderen. For at få udviklingen frem, forskellen mellem tidligt og sent, må man først og fremmest inddrage levningsmaterialet, de arkæologiske fund og diplomerne. De er begge sparsomme, og dokumenterne belyser kun tiden efter 1000. Magnus Stefansson har i de nævnte forelæsninger fremdraget træk der tyder på at landnamstidens samfund var forholdsvis egalitært med mange ikke særlig mægtige høvdinge. Gode-institutionen i dens tidlige form da den skyldes bøndernes personlige og frivillige tilslutning til en gode der forestod forskellige fælles funktioner var næppe »blitt til i et samfunn hvor makten var samlet på få hender.« Men fra begyndelsen af 1000 tallet udvikler der sig en stærk høvdingemagt, flere godedømmer bliver slået sammen, på altinget kan enkelte få deres vilje gennemført ved hjælp af deres store følge og øvrige personlige magtressourcer, væbnede opgør mellem de førende slægter bliver almindelige med stadig større muligheder for infiltration af norske interesser – det er Sturlungetidens og sagadigtningens miljø der nu opstår. Tildels er magtkoncentrationen og den voksende sociale differentiering en følge af at landet er fuldt udbygget: der er ikke længere brugbar, ubesat jord til nye kræfter, man måtte slås om den gamle. Kirkens udvikling i 12. og 13. årh. som anmelderen har studeret (Scandia 1960) afspejler de voksende forskelle i samfundet: både de økonomiske ressourcer og lægmændenes dispositionsret over dem er yderst forskelligt fordelt, og i fastlæggelsen af tiendedistrikter kom bis-

perne til at opbygge et helt hieraki af kirkerne, sandsynligvis bestemt af kirkeejernes respektive sociale status.

Derved kom virkeligheden ud af trit med loven og dens idegrundlag. Men sagamændene kunne ikke overse denne overpersonlige udvikling og søgte årsagen til den krise de fandt i deres land i de enkelte menneskers driftudfoldelse på tværs af samfundets konventioner og interesser. Det gamle Island som urnordisk »Idealtypus« i Kuhns skildring har aldrig eksisteret: de sociale, økonomiske og politiske forhold han beskriver har højst gyldighed fra fristattidens sidste århundrede, ideologien kan findes hos de frode mænd i 1100-tallets første halvdel – og til den dag i dag!

Inge Skovgaard-Petersen

N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave. Danmarkshistorie uden retouche, 3. Scandinavian University Books, København, Munksgaard 1971. Ill. Indb. 97,75 kr.

Det er vist et af vore nationale kendetegn, at vi er så overbeviste om vore forfædres fortræffelighed og vore forgængeres utilstrækkelighed; derfor føles der mindst een gang i hver generation behov for at tage fortiden op til revision. Det gælder så hver gang om at finde en ny indfaldsvinkel, hvorfra historien kan anskues til glæde og gavn for lydhøre elever.

Det er i og for sig ganske naturligt, at det blandt min generation af historikere måtte blive den skarpsindigste af alle, den mest iderige og myreflittige Niels Skyum-Nielsen, som uforfærdet tog udfordringen op. Hans plan – som desværre kun de læsere, der har været så heldige at få en reklametryksag om *Kvinde og Slave* fra deres boghandler, er blevet indviet i – går ud på at skildre den ældre Danmarkshistorie i 5 bind. Skyum-Nielsen regner med at nå frem til 1550, mens Arup gik trekvart århundrede længere frem, før han lod solen gå ned over Kirstine Munk og hendes smukke børn. Logisk og konsekvent deles de 5 bind i tidsrummet fra en uendelig fjern fortid til år 800, dernæst en periode på 185 år, en på 165 år og de to sidste på hver 150 år. Overalt klare, runde årstal. Sidste bind skal slutte 1550, ikke med kongerne Christian 3.s og Christian 2.s død 1559 eller de uden- og indenrigspolitiske vigtige år 1544/45; 4. bd. skal gå til 1400 – ikke 1412 el. rimeligere 1397; det udkomne 3. bd. går fra 1085 (Knuds gavebrev) til 1250; endelig skal 2. bd. meget passende begynde år 800, da Godfreds virke starter nogenlunde samtidigt med Karl den Stores kejserkroning.

Skyum-Nielsen har valgt at starte i midten og vil så fortsætte med først to skridt frem og siden to skridt tilbage. Bindtitlerne består af to led forbundet med et og, bortset fra nr. 2, der ret traditionelt skal hedde »Vikingen« – man kunne have ventet »Hærfolk og husfolk« eller »Søens og landets plovmand«. Korte titler må altid indeholde en grov generali-